Karlík a továrna na lingvistiku

Prof. Petru Karlíkovi
k šedesátým narozeninám

Aleš Bičan
Jan Klaška
Petra Macurová
Jana Zmrzlíková
(editoři)

BRNO 2010

Sborník byl vydán s finanční podporou Ústavu českého jazyka FF MU a v rámci výzkumného záměru MSM 0021622435 „Středisko pro interdisciplinární výzkum starých jazyků a starších fází jazyků moderních“ řešeného na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity.

Recenzovali: doc. PhDr. Zdeňka Hladká, Dr., Mgr. Pavel Kosek, Ph.D.

Editors © Aleš Bičan, Jan Klaška, Petra Macurová, Jana Zmrzlíková, 2010
© Host — vydavatelství s. r. o., 2010
© Masarykova univerzita, 2010

ISBN 978-80-7294-412-5 (Host)
ISBN 978-80-210-5394-6 (Masarykova univerzita. Brno)

Obsah

Úvod 9
Marie Krčmová / Petr Karlík známý a neznámý 12
Zdeňka Hladká / Ohlédnutí za konferencemi Čeština – univerzália a specifika 20
Antonín Bartoněk / Deontická a epistémická modalita v latině a řečtině. Třicet pět let výzkumné práce na Masarykově univerzitě 29
Daša Bartoňková / Prosimetrum, the Mixed Style, in Fulgentius' *Mythologies* 40
Aleš Bičan / Čím je *Petr* zvláštní aneb kombinovatelnost slabičného /r/ v češtině 49
Václav Blažek / Kolik slov používali Indoevropané? 69
Michaela Čornejová / *Karel* v toponymii Moravy a Slezska 90
Joseph Emonds / Case Theory Revisited: Nominative and Accusative Super Case 98
François Esvan / Poznámky k adaptaci sloves cizího původu v češtině 125
Masako Fidler / Onomatopoeia as an Embryonic Word: Sound and Submorphemic Properties of Czech Onomatopoeic Expressions 138
Eva Hajičová / Tři otázky pro Petra Karlíka (a tři oříšky pro Popelku) 156
Björn Hansen / Another Piece of the Infinitive Puzzle: the Czech Frustrative Construction *ne a ne zapršet* 166
Milada Hirschová / Tzv. primární ilokuce, větný modus a kondicionál 180

Tomáš Hoskovec / Věta a výpověď ve znakovém pojetí jazyka 190
Jan Kořenský / Věčný spor – slovník vs. gramatika ještě jednou 200
Pavel Kosek / Slovosled kondicionálového auxiliáru v *Bibli svatováclavské* 205
Peter Kosta / Causatives and Anti-Causatives, Unaccusatives and Unergatives: Or How Big is the Contribution of the Lexicon to Syntax 230
Michal Křístek / Stylotvorné faktory v (inter)akci: gratulace formou stručného komentáře k jubilantovu individuálnímu stylu 274
Krzysztof Migdalski / The Third Person Auxiliary Clitic as a Number Marker in Slavic 277
Eva Minářová / Variabilita a dynamika lexikálních prostředků publicistiky 293
Marek Nekula / Deminutiva a augmentativa v češtině z typologického hlediska 304
Klára Osolsobě / Několik poznámek na okraj derivací od sloves s uzavřeným kmenem minulým 316
Karel Pala – Pavel Šmerk / Multiword Expressions in Czech (a Case Study) 331
Jarmila Panevová / „Být posel dobrých zpráv je mi příjemné“ (Několik poznámek k infinitivním konstrukcím) 345
Anna-Maria Perissutti / Analytické kauzativní konstrukce v češtině 355
Vladimír Petkevič / Využití vidu ke zkvalitnění automatického zpracování češtiny 368
Jana Pleskalová / *Petr* a *Karlík* v průběhu 12.–21. století na území dnešní České republiky 388
Zdenka Rusínová / Psané slovo mezi světem digitálním a analogovým 394
Dušan Šlosar / Záporný imperativ redivivus 402
František Štícha / K jednomu typu číselné (ne)kongruence (na bázi ČNK) 406
Jindřich Toman / On *-t'*, of All Things 428
Radoslav Večerka / Poznámka k syntaktické terminologii 436
Jarmila Vojtová / K nářeční terminologii pěstování vína 441

Roland Wagner / Nenahýbejte se z oken – úvahy na cestě
z Brna do Norimberku 450
Stanislav Žaža / K funkcím akuzativu v antických jazycích
a ve staré ruštině 468
Soupis prací Petra Karlíka 481

Deminutiva a augmentativa v češtině z typologického hlediska

Marek Nekula
Universität Regensburg, Německo
marek.nekula@sprachlit.uni-regensburg.de

1 Úvod

Deminutivům a augmentativům byla v rámci strukturalisticky pojaté slovotvorby češtiny věnována intenzivní pozornost. Z hlediska onomaziologického představují prominentní případ modifikace významu slovotvorného základu (příznakem deminutivnosti či augmentativnosti), zatímco z hlediska sémaziologického je jejich morfologické tvoření charakterizováno jako sufixální, přičemž tvoření deminutiv prostřednictvím prefixů typu ***po****plakat* či kořenů typu ***mini****sukně* se jeví sporné, resp. zůstává spíše stranou pozornosti. První přístup staví do popředí význam či funkci, druhý formu. S ohledem na formu lze konstatovat, že čeština při deminuci i augmentaci ve shodě se svou dílčí typologickou charakteristikou („index of synthesis“)[1] preferuje syntetické formy, přičemž při deminuci dochází i k sekundárnímu tvoření či reduplikaci (srov. *dom**eček*** a *ma**lili**nkatý*).[2] Sekundární tvoření deminutiv a reduplikace není přitom při tvoření deminutiv nic neobvyklého, lze se s ním setkat třeba v jidiš, resp. v německých dialektech; z hlediska diachronního tak vznikly německé deminutivní sufixy *-lein* z *-lîn* a *-chen* z *-chîn*, a sice splynutím hypokoristického *-la*/*-lo* a *-ka*/*-ko* a deminutivního *-în* (Henzen 1965: 141n.). Deminuce a augmentace v češtině se tak charakterizuje jako způsob zformování vnitřní struktury jednotek lexikonu před jejich vstupem do syntaktických struktur, tedy jako výsledek lexikální/derivační morfologie a morfologického tvoření. Je ovšem otázka, zda je takováto charakteristika dostačující, a to nejen s ohledem na srovnání češtiny s jinými jazyky, ale i s ohledem na popis

1 Více srov. Comrie (1991, 2001).
2 Srov. Dokulil (1986), Šlosar (1986, 1995) aj.

češtiny jako takové. Tím nemyslím jen jiné výrazové možnosti deminutivnosti a augmentativnosti v češtině, ale i postavení syntetické deminuce (a augmentace) v českém morfologickém systému.

2 Deminutivnost a augmentativnost v češtině

Při pohledu na jiné jazyky jako angličtina nebo němčina by totiž stálo za zamyšlení, zda se nenabízí jiný popis deminutivnosti a augmentativnosti v češtině, který by důsledněji vycházel z významu (či funkce) deminutivnosti a augmentativnosti a neomezoval se na morfologické tvoření deminutiv a augmentativ prostřednictvím sufixů či reduplikace.

Deminuce se totiž i v češtině může podobně jako ve zmíněných jazycích realizovat různoroději, tedy morfologicky (synteticky) i syntakticky (analyticky), viz tabulka 1 na další straně.[3]

Z hlediska užívání jazyka i z hlediska komparace jazyků lze proti takovému postupu stěží co namítnout. Vždyť srovnání s angličtinou či němčinou (ke srovnání češtiny a němčiny viz Nekula 2003), v nichž se s ohledem na zmíněnou dílčí typologickou charakteristiku preferuje analytická deminuce, není ani jinak možné – opak vede k ignorování analytických forem a deficitní teorii deminuce v germánských jazycích (srov. Würstle 1992). A kombinace či zdvojení, a tím intenzifikace analytické (syntaktické) a syntetické (morfologické) deminuce v rámci stejné minimalizační zdvořilostní strategie (srov. Nekula 2004a) jako třeba ve výpovědi *měl bych jen jednu malinkou otázečku* se funkčně neliší od syntetické reduplikace či kombinace deminutivních sufixů (obé má funkci hodnotící a intenzifikační).

Argumentem proti tomuto pojetí by mohlo být, že atribut *malý* není v češtině na rozdíl od angličtiny „gramatikalizován“. Je ovšem otázka, co si pod gramatikalizací představujeme. Pokud však gramatikalizací rozumíme obecně přechod lexikálních jednotek, resp. konstrukcí (znaků) ve více či méně gramatické, resp. proměnu méně gramatických znaků ve znaky více gramatické, tedy chápeme-li gramatikalizaci jako otevřený systém,[4] pak tento protiargument padá. Ani angličtina ostatně při

3 Srov. např. Mayerthaler (1981) nebo Schneider (2003).

4 Srov. Bybee (2003: 145). Ke gramatikalizaci obecně srov. Lehmann (1995, 2004) a Szczepaniak (2009).

TABULKA 1

„diminuō“[5]	analyticky	slovo *little*	atribut v NP	*malý chlapec*
			intenzifikátor[6] adjektiva	*trochu unavený*
			intenzifikátor slovesa	*trochu kašlal*
		kořen[7] *mini-*	substantivum	*minisukně*, *mikroorganismus…*
			adjektivum	*málomluvný…*
	syntetický	sufix *doggie*	substantivum	*domek*, *domeček…*
			adjektivum	*maličký*, *malinký*, *modravý…*
			sloveso	*spinkat*, *ťapkat…*
			adverbium aj.	*blizoučko…*; *všecičko…*
		reduplikace	adjektivum/ adverbium	*malilinký…*
		prefix	adjektivum/ adverbium	*postarší…*; *pomálu…*
			sloveso	*poplakat…*

analytické deminuci neužívá jedinou lexikální jednotku. Vedle atributu *little* se lze ve stejné funkci – třebaže méně často a méně „čistě“ – setkat s atributy *small*, *tiny*, *wee* aj. Samotné *little* přitom není ve spisovném jazyce formálně (zvukově, ortograficky) redukováno (srov. ale nespis. *Li’l Kim*, *Li’l Peter*, *Li’l Red Riding Hood* aj.) a s ohledem na primární význam *little* ani významově vyprázdněno; podobně je tomu

5 Obecný deminutivní (a augmentativní) význam formantu či kořene/slova se „zaostřuje“ podle slovotvorného základu, resp. podle slova, na něž se vztahuje: u substance jde o malost/velikost, u (statické a dynamické) vlastnosti o její malou/velkou intenzitu.

6 K částicím obecně včetně částic intenzifikačních srov. Nekula (1996), ke gramatikalizaci částic srov. Nekula (2010). Obdoba mezi deminucí a komparací se ukazuje i v tzv. dětské řeči i sekundární deminucí.

7 V typologii se kompozita chápou jako polysyntetické formy, z diachronního hlediska je nicméně možno je vidět i jako analytické formy (viz i distantní psaní kořenů *mini* aj.), jež jsou postupnou gramatikalizací lexikálních kořenů (frekvence/produktivita, významové vyprázdnění, formální nesamostatnost/vázanost) na přechodu k formám syntetickým (konfixy, prefixoidy, prefixy), srov. třeba Fleischer – Barz (1992).

i u českého *malý* (a konkurentů *drobný*, *nevelký*, *mladý*...) nebo německého *klein* (a konkurentů *winzig*, *niedlig*, *zart*...). Pro gramatikalizaci *little* oproti jeho konkurentům tak mluví jednak jeho zvýšená frekvence a širší kolokabilita, tj. větší významová obecnost oproti ostatním prostředkům analytické deminuce, jednak korelace s analytickou augmentací prostřednictvím angl. *big* (s konkurenty *large*, *huge*…; viz čes. *velik[ánsk]ý* nebo něm. *groß*); v němčině totéž platí pro *Klein-* a *Groß-* (s konkurenty *Hoch-*, *Voll-*, *Riesen-*), resp. *Mini-* a *Makro-* (s konkurenty *Hyper-*, *Multi-*, *Poly-*).

Na tomto pozadí lze navrhnout i schéma pro popis augmentace v češtině, který rovněž vychází od významu či funkce, viz tabulka 2.

TABULKA 2

„augmentō“	analyticky	slovo *big*	atribut v NP	*velký / velikánský chlapec*
			intenzifikátor adjektiva	*velmi / velice unavený*
			intenzifikátor slovesa	*velice / strašně kašlal*
		kořen *maxi-*	substantivum adjektivum	*vele-*, *velko-*; *maxi-*, *makro-*, *hyper-*, *ultra-*…
		reduplikace	adjektivum	*pouhopouhý*, *černočerný*…
	syntheticky	sufix	substantivum	*slon**isk**o*, *bab**isk**o*, *mas**isko***, *dobrač**isk**o*; *chlap**ák***, *bab**izn**a*…
			adjektivum	*velik**ánsk**ý*…
		reduplikace	adjektivum	*velik**anán**ský*…

V češtině, která má na rozdíl od němčiny a angličtiny ve shodě s již zmíněnou typologickou charakteristikou i syntetickou (morfologickou) augmentaci (viz tabulka), je argumentem pro gramatikalizaci výrazu *malý* jednak frekvence a významové vyprázdnění (jako v případě angl. *little*), jednak bohatost a rozšířenost kombinace se syntetickou deminucí právě u tohoto atributu (*mal**ičk**ý* 1664, *mal**ink**ý* 796, *mal**iličk**ý*, *mal**ilink**ý* 11, *mal**ilinkat**ý* 11, *mal**inenenk**ý*, *mal**ounk**ý* 19, reg. *mal**unk**ý*, *mal**ušenk**ý* aj.), zatímco u atributů s obdobným základním významem jako *droboučký* 81, *drobounký* 157 kombinace s různými formanty

morfologická deminuce tak rozšířená není (údaje dle korpusu ČNK, SYN2006PUB).

Dále je proti tomuto pojetí možno argumentovat tím, že tzv. analytická deminuce u kompozit se omezuje na cizí formanty (***mini****sukně*, ***mikro****organismus*, ***pidi****mužík*...) nebo vychází z cizích slovotvorných modelů (***malo****město* podle „Kleinstadt“, ***malo****rážka* podle „Kleinkalibergewehr“, ***polo****legální* podle „halblegal“ aj.),[8] a není tak z typologického hlediska „vlastním“ prostředkem deminuce v češtině, přičemž i pro kořeny platí totéž co pro atribut *little*/*klein*/*malý*, totiž že pouze kořeny *mini-* a *malo-* se oproti svým konkurentům jeví jako prototypické realizace analytické deminuce; podobně jako něm. *Klein-*/*Mini-* (vedle ***Mikro****organismus*, ***Miniatur****bikini*, ***Liliput****verhältnisse* aj.) či angl. *small-*/*mini-*. Ve prospěch tohoto typu analytické deminuce v češtině lze argumentovat tím, že příslušný model nachází své uplatnění i tam, kde nemá cizí předlohu (srov. ***málo****mluvný* vs. *wort****karg***), i tím, že kořeny *mikro-*, *mini-*, resp. *makro-*, *hyper-*, *ultra-* aj. výpůjčkami z angličtiny postupně zdomácňují a kombinují se i s domácími kořeny.[9]

Konečně by proti tomuto pojetí bylo možno argumentovat tím, že předpoklad obecné kategorie deminutivnosti („diminuō“), popř. augmentativnosti je analytickým konstruktem, jímž si usnadňujeme popis deminuce (a augmentace) v češtině, protože formální deminutiva jako *stařičký*, *žluťoučký* nebo *babička* lze sémanticky charakterizovat spíše jako intenzifikaci či hodnocení významu slovotvorného základu, resp. slova, na které se atribut vztahuje, než je charakterizovat sémantickým rysem „malosti“ („smallness“, „diminuō“).[10] To lze vyložit tak, že obecný deminutivní význam se „zaostřuje“ podle slovotvorného základu,

8 K roli německých slovotvorných modelů u kompozit obecně srov. Šlosar (1999).

9 Srov. Nekula (2003, 2004b), Fleischer – Barz (1992). V němčině se charakterizují jako konfixy (srov. Wellmann 1975: 127), jejich lexikální význam je v češtině zastřenější a vyprázdněnější, což spolu s jejich produktivitou v kombinaci s domácími kořeny snad dovoluje užití termínu prefixoid, který klade důraz na jejich přechodový status mezi vázanými plnovýznamovými lexikálními morfémy (konfixy) na jedné straně a prefixy na druhé straně, což je spojeno s přehodnocením jejich charakteristiky od analytické k syntetické. Upřesnění jejich statusu v současné češtině by ale vyžadovalo zvláštní studii.

10 Pro polštinu srov. např. Klimaszewska (1983), která chápe význam „malý“ jako základní význam nocionální a hodnotící význam jako průvodní význam pragmatický, přičemž její sémantický popis je poplatný strukturální sémantice. V generativních a akvizičních přístupech se naopak jako primární chápe hodnotící význam, přičemž při sémantickém popisu deminutivních sufixů by se s ohledem na různorodost distribuce a lexikalizace zmíněných významů nejspíš nabízela modifikovaná sémantika prototypů (srov. Kleiber 1993) založená ve Wittgensteinově smyslu na příbuzenské podobnosti.

resp. slova, na které se atribut vztahuje: u substance jde o malost/velikost, u (statické a dynamické) vlastnosti o její malou/velkou intenzitu. Jiná je otázka, zda hodnocení označovaného – vlastní hypokoristikům – a deminuci významově separovat; ontogeneticky jdou – v tzv. dětském jazyce – ruku v ruce, a podle Dresslera (1994) jsou tak deminutiva dokonce jen zvláštním případem hypokoristik (srov. i Eisenberg 2000: 263), čímž se oproti strukturalistickému popisu obrací hierarchie významů (viz pozn. 10).

3 Hypokoristika a deminutiva

Stranou pozornosti strukturalistického popisu českých deminutiv zaměřeného na systémové formy a standard zůstávají formy *tati*, *mami*, *babi* aj., které bývají označovány jako hypokoristika čili slova mazlivá a jichž se užívá jednak v oslovení, jednak před osvojením flexe v tzv. dětském jazyce („baby talk“).[11] S odkazem na „Natürlichkeitstheorie“, kterou pro deminutiva rozpracovali Dressler – Barbaresi (1994), je nicméně třeba připomenout, že *i*-sufix, který se objevuje v českých hypokoristikách, je jako vysoký a úzký vokál univerzálně rozšířeným formantem deminutiv, jak to pro češtinu dokládá i Pačesová (1972, 1973, 1979), takže není důvod, proč by v češtině neměl být považován za součást deminutivního systému.[12] Dresslerově tezi odpovídá i moje pozorování vlastní dcery (nar. 08/1989), která podle deníku z roku 1991/1992 používala označení myši [i:] a medvěda [hu:] i při označování malých a velkých předmětů, než je nahradilo komparativní a též v atributivní pozici užívané rozlišení *táta*, *máma* a *bejby* (klíč, zámek, auto…) jako všeobecné označení pro velké, střední a malé (předměty). Pačesová (1972: 16) navíc s ohledem na *i*-sufixy konstatuje, že deminuce jsou jednou z prvních kategorií, kterou si děti osvojují a která později formami *malej – malinkej – malinenkej* může dokonce přechodně suplovat komparativ a superlativ (viz i můj záznam výše).

Hypokoristika tak lze popsat podle obdobného klíče jako ostatní deminutiva, viz tabulka 3.

11 Srov. Šilhavý (1993).

12 Srov. i funkční obdobu hypokoristických a deminutivních sufixů, jež v němčině dala vzniknout novým deminutivním sufixům (viz výše), resp. Dresslerovo chápaní deminutiv jako zvláštního případu hypokoristik (srov. Dressler 1994).

TABULKA 3

„diminuō“	analyticky	slovo/kořen *baby*	adjektivum	*bejby* (taška, zámek...)
		reduplikace *John-John*	adjektivum/ sloveso	*malá malá*, *hami ham*
	syntetický	sufix *sweetie*	substantivum	*tati*, *mami*, *babi*, *dědy*, *teti*; *Klári*, *Petři…*
			sloveso	*hami*, *haji*, *hači…*
		reduplikace		*hamimi*, *hajajá*, *hačačá…*
		zkrácení *Betty*	substantivum	*Mari*, *Marci…*

Důvodem, proč *i*-sufixy na rozdíl od angličtiny nebo němčiny v češtině zůstávají stranou popisu deminuce, je nepochybně fakt, že jde o zakončení, jež znemožňuje přiřazení takto modifikovaných slov k flektivním vzorům v češtině, takže buď dochází k resufixaci příslušných forem (*Petřín…*; *hajat…*), nebo tyto formy zůstávají neohebné a v důsledku toho – též s ohledem na typologickou charakteristiku češtiny – se vnímají jako „cizí“. Neohebnost takto modifikovaných slov, která nevadí při oslovení a při jejich užívání v protomorfologickém stádiu před osvojením flexe, blokuje rozšíření tohoto modelu deminuce v češtině (v němčině se např. objevuje i u adjektiv a adverbií a forma je celkově více rozšířená); spolu s mluveností těchto forem je to také důvod, proč v tabulce 3 nerozlišujeme mezi slovem a kořenem, a tím i analytickou deminucí prostřednictvím atributu v rámci nominální fráze a prostřednictvím kořene v rámci složeniny. Každopádně ale jde o univerzální formu tvoření deminutiv, která nachází uplatnění i v češtině a jejíž rozšíření může být podpořeno jazykovým kontaktem s jazyky, v nichž je tento způsob tvoření s ohledem na jejich typologickou charakteristiku rozšířenější.[13]

13 Srov. např. rozšíření forem *mami*, *tati* v kontaktní zóně jihočeských dialektů v oblasti Šumavy (Balhar – Jančák 1992: 72; Nekula 2003: 156).

4 Postavení deminutiv v morfologickém systému

Na tomto pozadí nepochybně stojí za povšimnutí status syntetických deminutiv vzhledem k ostatním způsobům derivace. Bylo již řečeno, že v případě deminutiv, u nichž nedochází ke změně slovního druhu, jde jen o významovou modifikaci slovotvorného základu. Deminutivní sufixy jsou tak podle Motsche (1984: 32n.) syntaktickou hlavou („head"), zatímco sémanticky je hlavou kmen a sufix jen modifikátor („modifier"). Tím se sufixy modifikační derivace liší od sufixů ostatních derivátů, a sémanticky tak představují hyponyma základových slov (srov. Marchand 1969: 12 nebo Schneider 2003: 32), čímž připomínají endocentrická kompozita, s nimiž také např. v němčině v rámci slovotvorby konkurují (podobně jako u kompozit se před deminutivním sufixem navíc objevuje konekt *-er* jako v *Kinderchen*, *Dummerchen*).[14]

Zvláštností deminutiv si detailněji všímá Scalise (1986), kterého lze charakterizovat jako zastánce „tvrdé lexikalistické hypotézy", která rozlišuje konstrukci slov a vět (srov. Olsen 1986, Hansen – Hartmann 1991 aj.) a derivaci lokalizuje do lexikonu. Do lexikonu přitom situuje nejen moduly „compounding rules" a „derivation rules", ale i modul „inflection rules", jež jsou spolu ve vzájemné interakci, přičemž jednotlivé moduly na sebe navazují. Podle Scaliseho (1986: 127n.) jsou to – vedle minulých participií – právě hodnotící (deminutivní, augmentativní, pejorativní…) sufixy, jež nelze přiřadit ani k derivačnímu, ani k flekčnímu modulu, takže dokonce postuluje zvláštní „evaluative rules", jež představují nezávislou rovinu mezi pravidly derivace a flexe (*ibid.*: 133, srov. též Schneider 2003: 34). Povětšinou jsme si jich povšimli už výše při popisu materiálu: (1) modifikace významu bázového lexému, (2) rekurzivnost užití morfologických (evaluativních/hodnotících) pravidel, (3) neměnnost slovního druhu základového slova, (4) neměnnost syntaktických vlastností i subkategorií báze, (5) umístění mezi derivačními a flekčními sufixy, (6) rekurzivní užití hodnotícího sufixu (srov. sekundární deminuce v češtině, italštině, jidiš nebo něm. dialektech), přičemž pravidla (1–2) jsou vlastní derivaci a pravidla (3–4) flexi; pravidla (4) a (6) přitom podle Stumpa (1992) nemají univerzální charakter, což problematizuje postulování takového obecného modulu. S ohledem na přechodový charakter deminuce pak stojí za připomenutí, že ontogeneticky

14 Takto Eisenberg (2000: 263), zatímco Sternefeld (2006: 106n.) v souvislosti s *-er* mluví o flexi a interpretuje je jako plurál.

jde o elementární a „přirozeně“ založenou kategorii, která může přechodně i suplovat stupňování (viz výše příklad dle Pačesové 1972: 16). V češtině navíc stojí za připomenutí i fakt, že deminuce na rozdíl od běžných derivačních sufixů (a to včetně jiných modifikačních sufixů; srov. augm. *-isko* nebo přechylovací sufixy) nemění inherentní kategorii rodu základového slova (v němčině jsou naopak deminutiva vždy neutry), což je opět vlastnost, kterou deminutiva sdílejí s flexí (viz bod 4). Tuto přechodovost akcentuje teorie optimality, jež zaměřuje pozornost nikoli na zformulování derivačních pravidel a modulů a přiřazení jazykových manifestací k těmto pravidlům, ale na hierarchii různých omezení při derivaci dle jejich důležitosti a status příslušného fenoménu s ohledem na tato omezení (srov. např. Bauer 1997, Kager 1999). Směrem k ranému osvojování deminutiv v ontogenezi upírá pozornost tzv. pre- a protomorfologický přístup. Toto rané osvojení je podle zastánců pre- a protomorfologie (srov. Dressler 1997), jež deminuci chápou jako zvláštní případ hypokoristik, i vysvětlením jejich specifického postavení mezi derivací a flexí a absence či problematičnost významové separace hodnotícího a deminutivního významu u (formálních) deminutiv („blízkost“/„malost“). V tomto smyslu by bylo možno zpřesnit i první sloupec tabulek uvedených výše, v němž se charakterizuje významové tertium comparationis, z něhož vychází popis vnitrojazykově srovnatelných forem deminuce (a augmentace) v češtině, otevřené navíc i srovnání češtiny s jinými jazyky.

Bibliografie

Balhar, Jan – Jančák, Pavel et al. 1992. *Český jazykový atlas 1*. Praha: Academia.

Bauer, Laurie. 1997. Evaluative morphology: a search for universals. *Studies in Language* 21, 533–575.

Bybee, Joan. 2003. Cognitive processes in grammaticalization. In: Tomasello, Michael (ed.), *The New Psychology of Language 2*, 145–167. Mahwah (New Jersey), London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Comrie, Bernard. 1991. Holistic versus partial typologies. In: Bahner, Werner – Schildt, Joachim – Vieweger, Dieter (eds.), *Proceedings of the Fourteenth International Congress of Linguists*, 139–148. Berlin: Akademie-Verlag.

Comrie, Bernard. 2001. Different views of language typology. In: Haspelmath, Martin – König, Ekkehard – Österreicher, Wulf – Raible, Wolfgang (eds.), *Language Typology and Language Universals 1*, 25–39. Berlin – New York: de Gruyter.

ČNK = *Český národní korpus*. Dostupný z: <http://ucnk.ff.cuni.cz>.

Dokulil, Miroslav. 1986. Tvoření slov. In: *Mluvnice češtiny 1*, 193–526. Praha: Academia.

Dressler, Wolfgang U. 1994. Diminutivbildung als nicht-prototypische Wortbildungsregel. In: Köpcke, Klaus-Michael (ed.), *Funktionale Untersuchungen zur deutschen Nominal- und Verbalmorphologie*, 131–148. Tübingen: Niemeyer.

Dressler, Wolfgang U. (ed.). 1997. *Studies in Pre- and Protomorphology*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Dressler, Wolfgang U. – Merlini Barbaresi, Lavinia. 1994. *Morphopragmatics. Diminutives and Intensifiers in Italian, German and Other Languages*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.

Eisenberg, Peter. 2000. *Grundriss der deutschen Grammatik: Das Wort*. Stuttgart – Weimar: Metzler.

Fleischer, Wolfgang – Barz, Irmhild. 1992. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer.

Hansen, Sabine – Hartmann, Peter. 1991. *Zur Abgrenzung von Komposition und Derivation*. Trier: WT.

Henzen, Walter. 1965. *Deutsche Wortbildung*. Tübingen: Niemeyer.

Kager, René. 1999. *Optimality Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kleiber, Georges. 1993. *Prototypensemantik. Eine Einführung*. Tübingen: Narr.

Klimaszewska, Zofia. 1983. *Diminutive und augmentative Ausdrucksmöglichkeiten des Niederländischen, Deutschen und Polnischen: Eine konfrontative Darstellung*. Wroclaw: Wydawnictvo Polskiej Akademii Nauk.

Lehmann, Christian. 1995. *Thoughts on Grammaticalization*. München – Newcastle: Lincom.

Lehmann, Christian. 2004. Theory and method in grammaticalization. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik* 32/2, 152–187.

Marchand, Hans. 1969. *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation*. München: Beck.

Mayerthaler, Willi. 1981. *Studien zur theoretischen und französischen Morphologie*. Tübingen: Neimeyer.

Motsch, Wolfgang. 1984. Veränderungen im Bereich der Wortbildung. In: Jäntti, Ahti (ed.), *Festschrift Lauri Seppänen zum 60. Geburtstag*, 29–37. Tampere: University of Tampere.

Nekula, Marek. 1996. *System der Partikeln im Deutschen und Tschechischen unter besonderer Berücksichtigung der Abtönungspartikeln*. Tübingen: Niemeyer.

Nekula, Marek. 2003. System und Funktionen der Diminutive. Kontrastiver Vergleich des Deutschen und Tschechischen. *brücken – Germanistisches Jahrbuch Tschechien – Slowakei*, N.F. 11, 145–188.

Nekula, Marek. 2004a. Deminutiva a zdvořilost. In: Hladká, Zdeňka – Karlík, Petr (eds.), *Čeština – univerzália a specifika 5*, 110–119. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Nekula, Marek. 2004b. Anglicismy v češtině. In: Viereck, Wolfgang – Viereck, Karin – Ramisch, Heinrich, *Atlas anglického jazyka*, 259–275, 284–289. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Nekula, Marek. 2010. Grammatikalisierung von Partikeln: Grammatikalisierung und Marginalisierung „enklitischer Partikeln" im Tschechischen. *Linguistik online*.

Olsen, Susan. 1986. *Wortbildung im Deutschen. Eine Einführung in die Theorie der Wortstruktur*. Stuttgart: Kröner.

Pačesová, Jaroslava. 1972. K vývoji gramatických kategorií v dětské řeči. *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university* A 20, 13–19.

Pačesová, Jaroslava. 1973. On linguistic development in Czech-speaking children. *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university* A 20, 5–10.

Pačesová, Jaroslava. 1979. *Řeč v raném dětství*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně.

Scalise, Sergio. 1986. *Generative Morphology*. Dordrecht: Foris.

Schneider, Klaus P. 2003. *Diminutives in English*. Tübingen: Niemeyer.

Stump, Gregory T. 1992. The adjancency condition and the formation of diminutives in Mwera and Kikuyu. In: Buszard-Welcher, Laura A. – Wee, Lionel – Weigel, William (eds.), *Proceedings of the 18th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society February 14–17, 1992: General Session and Parasession on the Place of Morphology in a Grammar*, 441–452. Berkeley: BLS.

Šilhavý, Eduard. 1993. *Morphopragmatik. Tschechische Diminutiva in kindzentrierten Sprechsituationen*. Wien: Universität Wien.

Šlosar, Dušan. 1986. Jména zdrobnělá. In: Lamprecht, Arnošt – Šlosar, Dušan – Bauer, Jaroslav, *Historická mluvnice češtiny*, 288–295. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Šlosar, Dušan. 1995. Slovotvorba. In: Karlík, Petr – Nekula, Marek – Rusínová, Zdeňka (eds.), *Příruční mluvnice češtiny*, 109–223. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Šlosar, Dušan. 1999. *Česká kompozita diachronně*. Brno: Masarykova univerzita.

Sternefeld, Wolfgang. 2006. *Syntax. Eine morphologisch motivierte generative Beschreibung des Deutschen*. Tübingen: Stauffenburg.

Szczepaniak, Renata. 2009. *Grammatikalisierung im Deutschen. Eine Einführung*. Tübingen: Narr.

Wellmann, Hans. 1975. *Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache. Eine Bestandsaufnahme des Instituts für deutsche Sprache, Forschungsstelle Innsbruck 2: Das Substantiv*. Düsseldorf: Schwann.

Würstle, Regine. 1992. *Überangebot und Defizit in der Wortbildung. Eine kontrastive Studie zur Diminutivbildung im Deutschen, Französischen und Englischen*. Frankfurt am Main: Lang.

Diminutives and Augmentatives in Czech from the Typological Point of View

Principles of structuralistic description of diminutives and augmentatives in Czech are sketched in the first part of this article. Secondly, an alternative typological model of their description is suggested with respect to the full extension of the index of synthesis. The tertium comparationis is done by function and the description goes onomasiologically from meaning to function. Both synthetic (morphological) and analytic (syntactic) diminution (and augmentation) can be included in the description of the diminutives and augmentatives in Czech. Thirdly, the description of diminutives is correlated to the description of hypocoristics. With respect to language acquisition the pre- and proto--morphological approach treat diminutives as a special case of hypocoristics; it also has some semantic consequences, seen in the non-separation of the (evaluative) diminutive meaning. The specific position of (evaluative) diminutive suffixes between word-formation and inflection is discussed at the end of this article.